

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ЗАБОРГОВАНІСТЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У роботі розглядаються теоретичні засади антикризового управління заборгованістю на підприємстві. Розкрито основні напрями антикризового управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємств. Обґрунтовано організаційні засади антикризового управління заборгованістю на підприємствах.

Ключові слова: управління, антикризове управління, заборгованість, дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість.

Abstract

The paper examines the theoretical principles of anti-crisis debt management at the enterprise. The main areas of anti-crisis management of receivables and payables of enterprises are disclosed. The organizational principles of anti-crisis debt management at enterprises are substantiated.

Key words: management, anti-crisis management, debt, receivables, payables.

Вступ

Заборгованість є об'єктивним явищем в економіці, яке виникає в ході господарських відносин між її суб'єктами. Зважаючи на обмеженість фінансових ресурсів, вона здійснює безпосередній вплив на фінансово-майновий стан підприємства та результати його функціонування. При цьому, дебіторська заборгованість зумовлює тимчасове вилучення обігового капіталу підприємства та зменшення рівня його оборотності, а кредиторська – тимчасове залучення капіталу. Особливо відчутним такий вплив є в умовах фінансово-економічної кризи, під час якої погіршення фінансової дисципліни в суб'єкта господарювання призводить до ефекту ланцюгової реакції кризи неплатежів та відбивається на платіжному стані економіки загалом.

Результати дослідження

Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю в кризових умовах вимагає від підприємства особливої, ефективної політики. Від грамотної політики управління ліквідністю, активами і пасивами залежить як прибуток, так і частка підприємства, оскільки однією з ознак неплатоспроможності компанії виступає не втрата капіталу, саме втрата ліквідності. Контроль за дебіторською заборгованістю передбачає встановлення лімітів кредитних ризиків, розрахунків та створення резервів сумнівних боргів, роботу з простроченою заборгованістю та інші заходи контрольного характеру. З метою зниження кредитних ризиків підприємствам рекомендується затвердити такі ліміти [1]:

- максимальний термін відстрочення платежу;
- максимальну суму заборгованості щодо одного чи групи пов'язаних дебіторів;
- максимальний розмір кредитного ризику.

Контроль кредиторської заборгованості також полягає у встановленні різноманітних лімітів та нормативів (максимальних розмірів заборгованості щодо одного або групи пов'язаних кредиторів, сукупної кредиторської заборгованості тощо). Зарубіжні школи у рамках управління ризиком ліквідності рекомендують аналізувати фінансові зобов'язання щодо строків погашення до звітної дати відповідно до умов отримання. Наприклад, можуть виділятися такі часові інтервали: не більше одного місяця; від місяця до трьох місяців; від трьох місяців до одного року; від одного до трьох років; понад три роки. При цьому якщо контрагент має право вибору терміну оплати, зобов'язання включається в часовий інтервал виходячи з найбільш ранньої дати, на яку в організації може бути витребуваний платіж.

Наприклад, фінансове зобов'язання, яке підприємство повинне погасити на першу вимогу, включається до раннього тимчасового інтервалу. З метою дотримання збалансованості активів та зобов'язань необхідно контролювати їх за такими параметрами:

- за обсягом (перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською дозволяє підприємству розвиватися прискореними темпами);
- за вартістю (перевищення ставки розміщення над ставкою залучення дає дохід);
- за термінами (узгодженість активів та пасивів забезпечує виконання зобов'язань у будь-який інтервал часу).

Політика в галузі кредиторської заборгованості будується на основі тимчасової цінності грошей, ефекту фінансового важеля і зводиться до пошуку найефективніших джерел фінансування за строками та ставками кредитування. Нарощування кредиторської заборгованості перестало бути тривожним сигналом, а навпаки, демонструє, що із боку третіх осіб, зокрема кредиторів, підприємство сприймається як надійний боржник. Оскільки кредиторська заборгованість – джерело фінансування, організації прагнуть якомога довше користуватися нею, до порушення договірних термінів оплати. У цьому випадку кредиторами подібний сигнал зазвичай сприймається як погіршення фінансового становища боржника. Основні особливості роботи з дебіторською та кредиторською заборгованістю представлено у табл. 1 [2].

Таблиця 1 – Основні напрями антикризового управління дебіторською та кредиторською заборгованістю

Особливості	Прояв
Дебіторська заборгованість	
Принципи політики управління дебіторською заборгованістю	На основі вартості грошей в часі
Джерело оцінки кредитоспроможності дебіторів	Фінансова звітність
Тенденції в зміні частки дебіторської заборгованості в активах	Стабільний рівень
Способи погашення дебіторської заборгованості	Традиційні (грошові кошти)
Переважне місце зберігання коштів	Банк, який пропонує найкращі умови
Ризики	Недобросовісність дебіторів
Кредиторська заборгованість	
Принципи політик управління кредиторською заборгованістю	Вартість грошей у часі, фінансовий важіль
Тенденція в зміні частки кредиторської заборгованості у валюті балансу	Постійне нарощування, без прострочок по оплаті
Способи погашення кредиторської заборгованості	Традиційні (грошові кошти)
Прострочена кредиторська заборгованість	Невелика частка або відсутність
Ризики	Ризики концентрації

Особливості управління кредиторською та дебіторською заборгованістю при дефляції у країні мають свою специфіку. У економіці є два характерні для кризових часів стани, що загрожують катастрофічними наслідками. Перше – це дефляція, друге – гіперінфляція. Розглянемо, у чому вони виявляються і якою має бути тактика управління дебіторською та кредиторською заборгованістю залежно від ознак кризової ситуації. При дефляції відбувається зниження ціни товарів та послуг, зокрема падає дохід працюючого населення. На перший погляд те, що ціни знижуються, не так уже й погано. Однак дефляція супроводжується зростанням безробіття, а коли цей процес затягується на роки чи десятиліття, то неможливість кар'єрного зростання, професійної самореалізації негативно відбивається на прирості чисельності населення, що призводить до старіння нації та ще більшого затягування у дефляційну спіраль. Підприємства, своєю чергою, не вірячи у відродження економіки, не інвестують кошти на нові виробництва та проекти, що знижує попит із боку споживачів. Гіперінфляція – дуже швидке зростання цін. Визначень гіперінфляції є багато, але, згідно з міжнародними стандартами, йдеться про подвоєння цін за три роки або швидше. Україна проходила

через гіперінфляцію в 1990-х, коли, наприклад, за 1993 рік ціни збільшилися у понад 100 разів. Насправді, формально гіперінфляційним можна назвати і період з 2014 року по 2016 рік, коли за три роки ціни на тлі різкого падіння курсу гривні подвоїлися, проте вже в 2016 році ситуацію вдалося взяти під контроль. Гіперінфляція вкрай згубна для економіки й відбувається через серйозну кризу в країні, внаслідок якої грошей в державі стрімко стає більше, ніж товарів і послуг, які можна придбати [3].

Важливим заходом, направленим на нарощування прибутковості і фінансової стійкості є планування дебіторської та кредиторської заборгованостей. При плануванні дебіторської заборгованості слід відповісти на питання щодо бажаної мети (максимальний грошовий потік, максимальна прибуток, максимальна виручка, мінімальні збитки, мінімальні ризики, максимальна вартість підприємства) і її досягнення. При плануванні кредиторської заборгованості визначаються джерела фінансування і їх залучення, і навіть кращі параметри фінансування (мінімальна ставка за залученими коштами, максимальний термін запозичення). Цілі планування закріплюються у локальних актах. Навіть у комерційних організаціях положення про дебіторську, кредиторську заборгованість найчастіше зводяться до плану стягнення дебіторської заборгованості та погашення кредиторської заборгованості. Це пов'язано з відносною нерозвиненістю ринку та частими кризовими явищами, внаслідок чого компанії прописують у локальних актах переважно заходи щодо боротьби з «простроченням». Що ж до державних установ, їхнє прагнення до викорінення безнадійної дебіторської та кредиторської заборгованостей виражено ще сильніше, оскільки відповідає державній політиці [2].

Організація управління кредиторською заборгованістю пов'язана з повсякденним виконанням вимог кредиторів, що передбачає ранжування постачальників та інших кредиторів за важливістю, а платіжних документів – за термінами погашення з визначення пріоритету платежів. У першу, найважливішу групу кредиторів слід включити працівників та податкові органи. На другому місці знаходяться постачальники, які забезпечують підприємство життєво важливими послугами (комунальні та телекомунікаційні послуги, техобслуговування, страхування та ін.). Такі контрагенти, знаючи про свою незамінність, у разі затримок з оплатою їхніх послуг припиняють обслуговування, для них це найефективніший спосіб боротьби з простроченням. На третє місце доцільно поставити решту кредиторів, які і страждають насамперед при фінансових труднощах боржника. Цінність цієї групи кредиторів у тому, що можна безкарно затримувати платежі на їх адресу, та вони, зазвичай, конструктивно ставляться до переговорів про відстрочку погашення боргу, щоправда, вимагаючи надалі заміни деяких поступок (щодо ціни, обсягу, інших умов).

Висновки

Отже, контроль за дебіторською заборгованістю передбачає встановлення лімітів кредитних ризиків, розрахунок та створення резервів сумнівних боргів, роботу з простроченою заборгованістю та інші заходи контрольного характеру. З метою зниження кредитних ризиків підприємствам рекомендується затвердити такі ліміти: максимальний термін відстрочення платежу; максимальну суму заборгованості щодо одного чи групи пов'язаних дебіторів; максимальний розмір кредитного ризику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Рудика В.І., Чемчикаленко Р.А., Крупко К.С. Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємства. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск 17. С. 601–606.
2. Ямненко Г.О. Механізм управління дебіторською заборгованістю підприємства. *International Electronic Scientific Journal*. 2017. Т. 3. № 2. URL: <file:///C:/Users/IdeaPad/Downloads/286-1018-1-PB.pdf>
3. Гуцаленко Л.В., Слободянюк І.С. Контроль дебіторської заборгованості в управлінні підприємством. *Збірник наукових праць ВНАУ. Серія «Економічні науки»*. 2020. № 1(56). Т. 3. С. 154–159.

Карачина Наталія Петрівна – д-р екон. наук, професор кафедри менеджменту, маркетингу та економіки, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: karachyna.n@gmail.com

Стукальська Аліна Ігорівна – студентка групи МЗД-196, факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця

Смей Анна Олександрівна – студентка групи МЗД-21 мез, факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця

Karachyna Nataliia P. – Dr. Sc. (Economic), Professor, Head of the of Management, Marketing and Economics, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, email: karachyna.n@gmail.com

Stukalska Alina I. – Faculty of Management and Information Security Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia

Smey Anna O. – Faculty of Management and Information Security Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia